

“ЗАКОННИЙ” ТА „ОХОРОНЮВАНИЙ ЗАКОНОМ” ІНТЕРЕСИ: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Чепис О.І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Дана стаття присвячена з'ясуванню питання про співвідношення таких ключових нормативних категорій як “право (суб’єктивне право)” та “законний інтерес”, а також „охоронюваний законом інтерес”. Відповідно до критерію регламентації інтересів правом поняття законних інтересів можна розділити на дві великі групи. До першої групи належать законні інтереси, реалізація яких урегульована нормами права. Реалізація цих інтересів досягається за допомогою норм об’єктивного права й суб’єктивних прав, що виникають на їх основі. До другої групи належать законні інтереси, які не опосередковані правовими нормами. Саме вони і є охоронюваними законом інтересами.

Ключові слова: інтерес, законний інтерес, охоронюваний законом інтерес, суб’єктивне право.

Аннотація Чепис О.І. “Законный” и „охраняемый законом” интересы: проблемы разграничения. Данная статья посвящена выяснению вопроса о соотношении таких ключевых нормативных категорий как “право (субъективное право)” и “законный интерес”, а также „охраняемый законом интерес”. В соответствии с критерием регламентации интересов правом понятия законных интересов можно разделить на две больших группы. К первой группе принадлежат законные интересы, реализация которых урегулирована нормами права. Реализация этих интересов достигается с помощью норм объективного права и субъективных прав, которые возникают на их основе. Ко второй группе принадлежат законные интересы, которые не опосредствованы правовыми нормами. Именно они и являются охраняемыми законом интересами.

Ключевые слова: интерес, законный интерес, охоронюваемый законом интерес, субъективное право.

An annotation of Chepys O.I. “Legal” and „interests a law guarded” is interests: differentiating problems. This article is devoted finding out of question about correlation of such key normative categories as “right (equitable right)” but “legal interest”, and also by a „a law guarded interest”. In accordance with the criterion of regulation of interests it is possible to divide a right for the concept of legal interests into two large groups. Legal interests realization of which is well-regulated the norms of right

belong to the first group. Realization of these interests is arrived at by the norms of objective right and subjective rights which arise up on their basis. Legal interests which are not mediated legal norms belong to the second group. Exactly they and are the interests guarded a law.

Keywords: interest, legal interest, by an okhorneyuvaniy law interest, equitable right.

Інтерес є найважливішою характеристикою цілеспрямованої діяльності суб'єкта, що інтегрує в собі різноманітні елементи внутрішнього та зовнішнього світу, суб'єктивного та об'єктивного. Спочатку інтерес має ідеальну форму існування та виражається в цілеспрямованості, бажанні і т.д. Коли усувається наявна перешкода, суб'єкт приступає до здійснення діяльності відповідно до того інтересу, який у нього є. Діяльність об'єктивує інтерес, який виявляється в результатах діяльності у формі буття [1,с.51]. Виходячи з цього ми вважаємо, що інтерес – це прагнення суб'єкта задовольнити потреби соціального характеру, що проявляється у його вибірковій позиції стосовно об'єктивних умов існування та реалізується ним шляхом діяльності у суспільних відносинах.

Побудова ряду правових норм містить положення типу “права та законні інтереси”. В той же час, права фізичних та юридичних осіб прямо зазначені у Конституції України, Цивільному кодексі та законах України, тоді як поняття “законний інтерес”, за захистом якого зацікавлена особа теж вправі звернутись до суду, не визначено у законодавстві. У зв'язку із вищесказаним пропонуємо розуміти законні інтереси наступним чином: законні інтереси в цивільному праві – це соціально-економічні(фактичні) інтереси особи, які не суперечать загальним засадам цивільного права. В загальному це можна охарактеризувати так: інтереси проходять стадію перевірки на відповідність діючому цивільному законодавству і, в результаті, розмежовуються законні та незаконні інтереси.

Правову позицію щодо визначення законного інтересу викладено у ряді пояснень органів державної влади. Так, зокрема Голова Верховної Ради України акцентує свою увагу на етимологічному значенні поняття “інтерес”, правовому змісті похідного від нього терміна “законний інтерес”, відмінності останнього від суб'єктивного права і на цій підставі робить висновок про те, що поняття “законний (охоронюваний законом) інтерес” вживається у законодавстві у розумінні прагнення, потреби, вигоди особи, задоволення яких передбачено або безпосередньо впливає з положень закону [2,с.56].

Дещо іншої правової позиції дотримується Комітет Верховної Ради України з питань правової політики. У його поясненнях стверджується, що законодавець не надав поняттю “законний (охоронюваний законом) інтерес” юридично-змістової характеристики, що призводить до різного його тлумачення у судовій практиці. При цьому підкреслюється, що Основний Закон України не визнає різниці між порушенням прав людини і громадянина та їх законних інтересів і цим самим закріплює загальновизнаний принцип невід'ємності цих категорій та встановлює правило, за яким права і свободи не є вичерпними

і можуть законодавчо розширюватися. Саме тому, стверджується, що жоден закон не вправі обмежувати доступ до правосуддя особі, інтереси якої ущемлені, що суди зобов'язані приймати від громадян заяви до розгляду навіть у випадку відсутності у законі спеціального положення про судовий захист, щоб не порушувати вимоги статей 22, 64 Конституції України.

Фактично тожними вважає вжиті в статті 4 Цивільного процесуального кодексу України поняття “права” і “законні інтереси” Верховний Суд України, підкреслюючи при цьому, що охоронювані законом інтереси — це інтереси певної особи (або групи осіб), які спираються на закон або впливають з інших правових норм і охороняються державою нарівні з правами.

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, акцентуючи на відсутності у законодавстві України чіткої дефініції поняття “охоронюваний законом інтерес”, вважає, що останній впливає безпосередньо зі змісту права, визначеного законом для кожного випадку, є невід'ємним від конкретних прав суб'єктів правовідносин, що мають звертатися до судових органів за захистом охоронюваних законом інтересів лише як безпосередні учасники спірних правовідносин, тобто суб'єкти правовідносин (заінтересовані особи), чії безпосередні права та пов'язані з ними інтереси порушені у справі [2,с.61].

Конституційний Суд України вважає, що і суб'єктивне право, і пов'язаний з ним інтерес є дозволами. Але перше є особливим дозволом, тобто дозволом, що відображається у відомій формулі: “Дозволено все, що передбачено у законі”, а друге — простим дозволом, тобто дозволом, до якого можна застосовувати не менш відоме правило: “Дозволено все, що не забороняється законом”. Інтерес, навіть перебуваючи під охороною закону чи права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони. Законний інтерес відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом, тобто тільки його бажання, мрію, потяг до нього, а отже — не юридичну, а фактичну (соціальну) можливість. Це прагнення у межах сфери правового регулювання до користування якимсь конкретним матеріальним або нематеріальним благом. Відмінність такого блага від блага, яке охоплюється змістом суб'єктивного права, полягає в тому, що користування благом, на яке особа має право, визначається можливістю в рамках закону, а до якого має законний інтерес — без вимог певних дій від інших осіб або чітко встановлених меж поведінки. Таким чином, як ми бачимо, єдина позиція вищезазначених органів державної влади України,

стосовно аналізованих понять відсутня. Саме тому шляхом наукового аналізу спробуємо знайти відповідь на поставлене питання.

Право, яким би досконалим воно не було, не може передбачити забезпечення задоволення всіх без винятку інтересів у зв'язку з їх індивідуальністю та постійним виникненням у житті нових потреб і відповідних інтересів. Тому законодавство завжди передбачає лише такі суб'єктивні права, котрі спрямовані на задоволення основних, узагальнених і найбільш типових інтересів. У випадку ж появи інтересів, не забезпечених суб'єктивним правом, закон передбачає можливість їх правового захисту (ст. 2 ЦПК). Як називати такі інтереси?

В юридичній літературі наводяться різні класифікації поняття законних інтересів. Зазвичай їхніми критеріями є регламентація інтересу правом або згадування інтересу в тексті юридичних норм [3, с.135]. Відповідно до критерію регламентації інтересів правом поняття законних інтересів прийнято поділяти на дві великі групи. До першої групи належать законні інтереси, реалізація яких урегульована нормами права. Реалізація цих інтересів досягається за допомогою наданих об'єктивним правом правових засобів: за допомогою норм об'єктивного права й суб'єктивних прав, що виникають на їх основі. Таким чином, виходить, що суб'єкт соціальних відносин для реалізації своїх інтересів одержує юридичний службовий інструмент, можна сказати, що інтереси здобувають “правову оболонку”, тим самим реалізація (охорона, захист) інтересів має місце в рамках наданої суб'єктивним правом можливої поведінки управомоченого суб'єкта. Деякі автори в цій групі законних інтересів виділяють окрему підгрупу інтересів, які прямо названі в текстах правових норм [4, с.39]. Наприклад, стаття 825 Цивільного кодексу України передбачає охорону інтересів сусідів, якщо наймач житла або інші особи, за дії яких він відповідає, після попередження продовжують використовувати житло не за призначенням [5]. Разом з тим вважаємо, що справедливо розділити твердження М. Малєїна про те, що не можна в окрему групу виділяти норми, які прямо згадують про інтерес, тому що це занадто формальний критерій, який веде до звуження поняття законних інтересів. Власне кажучи безпосереднє згадування в нормах права інтересів як об'єкта правового захисту фактично прирівнює їх до суб'єктивних прав [6, с.28]. Дійсно, адже немає різниці як буде названо в тексті закону засіб правового захисту - право або законний інтерес, тому що встановлення обов'язку дотримуватися майнових і немайнових інтересів осіб, свідчить про наявність у цих осіб саме суб'єктивного права для захисту своїх інтересів. У такому випадку ми маємо справу із самим звичайним суб'єктивним правом. В такому розумінні немає різниці як назвати суб'єктивне право: право або законний інтерес, - у будь-якому варіанті воно буде самим собою, оскільки має ознаки, що становлять сутність суб'єктивного права.

Але з'ясування питання про співвідношення таких ключових нормативних категорій як “право (суб'єктивне право)” та “законний інтерес” неможливе без чіткого розуміння про яке саме суб'єктивне право йде мова. В. Корельський і В. Перевалов виділяють кілька значень категорії “право”. До першого його значення вони відносять соціально-правові прагнення людей, наприклад, право людини на життя, право народів на самовизначення й т.п. Такі прагнення обумовлені природою людини і вважаються природними правами [7, с.223]. Як справедливо помітив І. Ільїн, “це природне, суб'єктивне право належить кожній людині, якою би вона на була неповнолітньою, хворою або недієздатною” [8, с.196]. Дотримуючись цього твердження, доцільно розділити масив суб'єктивних прав на природні та набуті (позитивні) права, отримані відповідними суб'єктами в процесі життєдіяльності [9, с.20]. При цьому дану класифікацію з певною часткою умовності можна застосувати не тільки до особи, але й до інших суб'єктів цивільних правовідносин.

Розглядаючи природне право поелементно на предмет його відповідності загальнотеоретичному поняттю права, доводиться визнати, що мова йде не зовсім про право. Виникнення природних прав у суб'єкта не залежить від його суб'єктивного розсуду, усвідомлення цього права або волевиявлення на його набуття, відсутні і які-небудь ознаки диспозитивності. Все це йде врозріз із традиційним розумінням права, якому вищевказані ознаки незмінно відповідають. Вони вкупі з визнанням природних прав з боку держави, шляхом твердої регламентації їх в Основному законі, а також їхніми динамічними властивостями, що виражаються в самостійній активізації у зв'язку з настанням певної юридичної події (як правило, це народження людини або створення організації), змушують віднести природне суб'єктивне право до категорії запропонованих засобів реалізації не інтересу, а потреби. Швидше за все, така різниця формується у зв'язку із категоріальними розходженнями між фундаментами природного й позитивного суб'єктивного права — біологічною потребою та соціальним інтересом [10, с.34]. Варто розуміти й те, що інтерес не є природною категорією, адже він обумовлений соціальним елементом. Саме це не дозволяє в прийнятих рамках розглядати суб'єктивне природне право як засіб задоволення інтересу. Швидше за все, його призначення обмежується реалізацією потреби.

Розглянувши суб'єктивне природне право, варто звернути увагу на набуте (позитивне) право суб'єктів цивільно-правових відносин. Цей різновид суб'єктивних прав також виділяють В. Корельський і В. Перевалов, пропонуючи їх визначення як офіційно визнаної можливості, якою володіє фізична або юридична особа [7, с.224]. О. Малько також пропонує універсальне для природного й набутого суб'єктивного права визначення їх як “...системи наявних прав і свобод суб'єктів, їх конкретні правомочності, що випливають із нормативних актів або на-

лежать їм від народження й залежні у певних межах від їхньої волі й свідомості, особливо в процесі використання”. Суб’єктивне право, на думку М. Марченко, є “передбачена законом і забезпечувана державою міра можливої (дозволеної) поведінки особи щодо задоволення своїх законних інтересів” [11,с.464]. Відповідно, оптимальним визначенням суб’єктивного набутого права є забезпечена законом міра можливої поведінки громадянина або організації, спрямована на досягнення мети, пов’язаної із задоволенням їхніх інтересів [12]. Ми пропонуємо включити у визначення суб’єктивного права інтерес, але не як складову частину, а як кінцеву мету. Отже, суб’єктивне цивільне право – це врегульована цивільно-правовими нормами міра можливої поведінки суб’єкта, спрямована на реалізацію його законних інтересів. Тут варто згадати В.Грибанова, який вважає, що при визначенні правових явищ цілком допустимо і навіть бажано вказувати не лише на елементи їх змісту, але і на ту службову роль, яку вони виконують, а також на характер їх впливу на зовнішні по відношенню до права явища [13,с.50]. Повертаючись до характеристики суб’єктивного цивільного права, не можна не звернути увагу на наявність диспозитивності при його використанні зацікавленими суб’єктами, що існує у певних межах, передбачених дозвільним типом правового регулювання, що діє в цивільному праві. Важливо й те, що використання цих засобів реалізації цивільно-правових інтересів не обумовлені наявністю державного примусу. Так, С. Вавілін знаходить межу між диспозитивністю й відсутністю державного примусу, що дає можливість зацікавленому суб’єктові відмовитися від реалізації або навіть захисту порушених прав, а відповідно, і охоронюваних законом інтересів [14,с.37].

До другої групи належать законні інтереси, які не опосередковані правовими нормами. Виходить, що в цьому випадку мова йде про звичайні фактичні (соціально-економічні) інтереси, які не набули “правової оболонки” у вигляді норм права й виникаючих на їхній основі суб’єктивних прав та обов’язків. Чим же обумовлене існування законних інтересів другої групи поряд із законними інтересами першої групи, опосередкованими правовими нормами? У літературі багатьма авторами визнається існування трьох основних причин: кількісної, якісної й економічної [6,с.65].

Кількісна причина полягає в тому, що не всі інтереси можуть бути опосередковані юридичними нормами. Пояснюється це різноманітністю і широтою суспільних відносин, а отже, і неможливістю охопити всі інтереси юридичною регламентацією, через це правове опосередкування одержують найбільш істотні, суспільно значимі, типові інтереси [15,с.215]. Якби право спробувало регламентувати всі інтереси, то воно представляло б у такому випадку складну і малопридатну для практичних цілей систему [16,с.140]. Через культурний, технічний, інформаційний розвиток суспільства деякі відносини застаріва-

ють і втрачають своє значення, деякі інтереси не відбиваються в правових нормах з причини неувважності законодавця, а для реалізації деяких інтересів ще не створені відповідні умови [17,с.46]. Взагалі правотворчість апіорі не може встигати за виникненням все нових суспільних відносин, тому поняття законних інтересів пов’язане з неминучими прогалинами в праві [18,с.95]. Імпульсом до створення нормативно-правового акта є суспільно значуща проблема, гостра соціальна ситуація, невирішене питання, що має значення для великої кількості людей, для держави в цілому. Тому завданням нормотворення є вчасне та точне реагування адекватними правовими засобами на гостру ситуацію. Однак, багато потреб та інтересів суспільства й держави так і не набувають свого нормативно-правового закріплення, залишаючись при цьому нереалізованими у відповідних правовідносинах. Підставою цього є низька організація та ефективність нормотворення; слабке реагування держави на запити суспільства, які на сучасному етапі розвитку України перебувають у постійній трансформації [19,с.112].

Якісна причина, на думку С. Михайлова, пов’язана з тим, що право не в змозі заглибитися в деякі сфери суспільних відносин, наприклад в інтимну, яка не піддається юридичному нормуванню [18,с.96]. Держава, вирішуючи питання про те, підлягають або не підлягають суспільні відносини правовому нормуванню, “враховує саму природу даних суспільних відносин, їх здатність бути об’єктом правового регулювання. Так, сімейне законодавство регулює не тільки майнові, але й, у першу чергу, особисті немайнові відносини між чоловіком і дружиною. Зрозуміло, що за його межами залишаються чисто інтимні відносини, природа яких така, що вони виключають саму можливість законодавчої регламентації [20,с.182]. Саме тому, важко погодитися з думкою А. Малько, який вважає, що якісна причина пов’язана із значимістю, важливістю інтересів для суспільства [21,с.66]. Помилковість цього твердження яскраво проявляється на прикладі приватноправового регулювання суспільних відносин. Постановка питання про першорядну важливість інтересів суспільства суперечить основним началам приватного права, що орієнтується на юридичну рівність суб’єктів права, у тому числі й держави, яка представляє інтереси суспільства.

Економічна причина полягає в тому, що найчастіше держава, яка встановлює норми права, усвідомлюючи важливість реалізації тих або інших інтересів, своїми економічними можливостями забезпечує виконання правових норм, а отже, і реалізацію врегульованих ними інтересів. Наприклад, це відноситься до надання безкоштовної повної загальної середньої освіти (стаття 53 Конституції України), безкоштовної медичної допомоги громадянам (стаття 49 Конституції України) і т.д. Держава діє за принципом - якщо є суспільний інтерес та економічна можливість забезпечення реалізації інтересів суб’єктів за рахунок

засобів державного бюджету, то для реалізації такого інтересу його необхідно відобразити в праві, тобто фактично надати юридичний засіб реалізації [18,с.101]. Відзначаючи, що оскільки суб'єктивні права оформляють лише найбільш важливі, істотні, суспільно значимі інтереси, М. Матузов вважає, що було б неправильно пов'язувати існування законних інтересів із прогалинами в законодавстві, хоча за допомогою застосування аналогії і можуть бути захищені відповідні права й законні інтереси громадян... Але вирішальне значення мають все-таки економічні причини [22,с.128].

Критикуючи виділення кількісної і якісної причин для пояснення появи поняття законних інтересів, М. Малєїн виділяє економічну причину в якості основної [6,с.32]. Не погоджуючись із цим, вважаємо, що цю причину можна було б назвати провідною для радянського права, коли держава, будучи фактично монополічним господарюючим суб'єктом, брала на себе повне забезпечення реалізації інтересів у багатьох сферах життя, у тому числі й турботу про реалізацію інтересів, які сьогодні перейшли у сферу приватних інтересів суб'єктів, зокрема, більшості майнових інтересів. Саме тому сьогодні реалізація того або іншого інтересу в основному залежить від діяльності самих суб'єктів, у тому числі від реалізації їхніх економічних можливостей [18,с.102]. Через це економічна причина існування другої групи законних інтересів сьогодні не може бути основною. Але сказане аж ніяк не означає заперечення економічної причини, тому що державне забезпечення реалізації соціальної політики за допомогою закріплення економічних можливостей реалізації інтересів суб'єктів у правових нормах сьогодні особливо важливо для малозабезпечених верств населення. Власне в цих нормах і виражається соціальна політика держави відносно своїх громадян - у цьому полягає одна з основних функцій держави [23,с.23].

В юридичній літературі вказується на тотожність понять "охоронюваний законом інтерес" і "законний інтерес" [24,с.48]. М. Матузов про це пише: "Закон ставить їх поряд із суб'єктивними правами, з'єднуючи, як правило, сполучником "і". Окремо від прав (за рідкісними винятками) вони не вживаються". Деякі автори пропонують розрізняти ці терміни, але робиться це за незрозумілою ознакою формули тексту закону [22,с.190].

Категорія "охоронювані законом інтереси" виступає об'єктом правової охорони. У цьому аспекті вважаємо за доцільне виділяти два об'єкти правової охорони - суб'єктивні регулятивні права й охоронювані законом інтереси. Законні інтереси - це інтереси, що, в першу чергу, не суперечать закону. Такими є в тому числі й охоронювані законом інтереси. Але поняття охоронюваних законом інтересів існує самостійно як об'єкт правової охорони в тих випадках, коли відсутнє власне суб'єктивне право. Останнє означає, що охоронювані законом інтереси здатні бути самостійними об'єктами охорони за відсутності суб'єктивних

цивільних прав.

Відповідно до концепції, запропонованої С. Михайловим, існує дві групи суб'єктивних цивільних прав, що мають охоронну функцію. Перша охоплює права, зміст яких представлено можливістю здійснення односторонніх дій уповноваженою особою (самозахист цивільних прав, заходи оперативного впливу). Об'єктом охорони тут є суб'єктивні права [18,с.88]. Особлива риса - право на охоронні дії може реалізовуватися без участі уповноважених державних органів. У другу групу входять права, що полягають у можливості вимагати здійснення певних дій від зобов'язаної особи за допомогою юрисдикційних органів. Ця група становить систему т.зв. позовних прав. Об'єктом захисту тут виступають суб'єктивні цивільні права й охоронювані законом інтереси. Наприклад, у випадку неправомірного знищення майна власника об'єкта права власності вже немає, отже, немає й суб'єктивного права власності, але власник може захистити свій інтерес у відновленні майнової сфери стягненням з винної особи заподіяних йому збитків.

Деякі автори вважають, що до групи законних інтересів, не опосередкованих правовими нормами, належать інтереси, формально законом не охоронювані. З такою позицією погодитися зовсім неможливо. При такому підході відбувається змішання поняття "охорона законних інтересів" з поняттям "захист законних інтересів". Отут треба погодитися з думкою В. Степаняна про те що охорона й захист суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу - не те саме: охороняються вони постійно, а захищаються тільки тоді, коли порушуються. Захист є момент охорони, одна з її форм. Ці поняття не збігаються [17,с.53]. Категорії охорони й захисту прав і законних інтересів розмежував О. Іоффе. Зокрема, у збірнику "Цивільно-правова охорона інтересів особистості" із цього приводу він відзначає: "Цивільно-правова охорона інтересів особистості - категорія більше об'ємна, ніж одна тільки сфера боротьби із цивільними правопорушеннями, хоча й не тотожна всім видам і способам законодавчого регулювання встановлюваних за участю громадян ... майнових та особистих немайнових відносин" [25,с.4]. Дійсно, хоча суб'єкти для реалізації інтересів другої групи й не мають суб'єктивних прав, яким кореспондуються обов'язки, але правові передумови для реалізації, у тому числі захисту, цих законних інтересів є. Адже охорона прав і законних інтересів включає і їхнє правове регулювання у вигляді надання правових засобів: наділення їхнього носія статусом учасника юридичних відносин (правосуб'єктністю), закріплення їх в основних началах цивільного права, наданням загального права на звернення за судовим захистом при порушенні цих інтересів, - ці засоби дають можливість їхньої охорони й захисту. Регулювання у вигляді загальних гарантій прав особистості, основних правових принципів, надання права судового вирішення спорів та інших загальних правових положень

стосується і другої групи законних інтересів (у цьому розумінні можна сказати, що вони є охоронюваними законом інтересами). У зв'язку із цим взагалі, не опосередкованість інтересів другої групи нормами права потрібно розуміти умовно, тому що навіть якщо законні інтереси конкретно й не опосередковані правовими нормами, однаково вони піддані правовому регулюванню, а отже, вони є об'єктами правової охорони, а за певних умов й об'єктами правового захисту.

Таким чином, можна зробити висновок, що під законними інтересами в широкому змісті потрібно розуміти обидві виділені нами групи інтересів, а у

вузькому змісті під законними інтересами можна розуміти лише не опосередковані правом інтереси. Виходить, що поняття законних інтересів у широкому змісті збігається в обсязі з соціально-економічними (фактичними) інтересами, що не суперечать нормам права, основам правопорядку й моральності. А охоронювані законом інтереси – це не опосередковані правовими нормами, але такі, що не суперечать загальним засадам цивільного законодавства, прагнення суб'єкта задовольнити соціально-економічні потреби, які реалізуються у цивільних правовідносинах і підлягають цивільно-правовому захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ханипов А. Л. Интересы как форма общественных отношений / А. Л. Ханипов. – Новосибирск : Наука, 1987. – 181 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 груд. 2004 р. № 18-рп/2004 // Офіційний вісник України. - № 50. - Ст. 67.
3. Гукасян Р. Е. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве / Р. Е. Гукасян. – Саратов : Приволжское кн. изд-во, 1970. – 200 с.
4. Губин Е. П. Обеспечение интересов в гражданско-правовых обязательствах: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Е. П. Губин. - М., 1980. – 195 с.
5. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40 – 44. – Ст. 356.
6. Малейн Н. С. Охраняемый законом интерес // Советское государство и право. - 1980. - № 1. - С. 27 - 34.
7. Корельский В. М. О сочетании частного и публичного в праве // Публичное и частное право: проблемы развития и взаимодействия, законодательного выражения и юридической практики. - Екатеринбург, 1999. - С. 51 - 55.
8. Ильин И. А. Общее учение о праве и государстве // Собрание сочинений : в 10 т. - М. : Русская книга, 1994. – Т. 4. – С. 45 – 149.
9. Кожевников С. Н. Понимание права: разные теоретические аспекты // Юрист. - 2004. - № 11. - С. 19 – 22.
10. Евстифеев Д. М. Конституционное право как средство реализации конституционно-правовых интересов // Известия Уральского государственного университета. - 2006. - № 45. – С. 31 – 39.
11. Марченко М. Н. Право субъективное // Конституционное право: энциклопедический словарь. – М., 2000.
12. Большой юридический словарь [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://pravo-slovar.narod.ru/s.htm>
13. Грибанов В. П. Интересы в гражданском праве // Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. - М. : Статут, 2000. – С. 233 – 245.
14. Вавилин Е. В. Понятие и механизм осуществления гражданских прав и исполнения обязанностей // Журнал российского права. - 2004. - № 5. - С. 35.
15. Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1972. – 292 с.
16. Мальцев Г. В. Социалистическое право и свобода личности (теоретические вопросы) / Г. В. Мальцев. – М. : Юрид. лит., 1968. – 143 с.
17. Степанян В. В. Выражение интересов общества и личности в социалистическом праве (Механизм: структура, функционирование) / В. В. Степанян. – Ереван : Изд-во АН АрмССР, 1983. – 157 с.
18. Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов ; под науч. ред. В. С. Ема. - М. : Статут, 2002. – 205 с.
19. Ленгер Я. І. Реформування правової системи як засіб підвищення її ефективності : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Я. І. Ленгер. - К., 2007. – 210 с.
20. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. - М. : Юрид. лит., 1961. - 384 с.
21. Малько А. В. Субъективное право и законный интерес // Правоведение. - 1998. - № 4 - С. 61 - 67.
22. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1987. - 294 с.
23. Гаджиев Г. А. Предприниматель - налогоплательщик - государство. Правовые позиции Конституционного суда Российской Федерации: учеб. пособие / Г. А. Гаджиев, С. Г. Пепеляев - М. : ФБК-ПРЕСС, 1998. – 592 с.
24. Завьялов Ю. С. Проблема интересов в марксистской теории социалистического права: автореф. дис... канд. юрид. наук / Ю. С. Завьялов. - М., 1968. – 22 с.
25. Иоффе О. С. Гражданско-правовая охрана интересов личности / О. С. Иоффе ; под ред. Б. Б. Черепахина. - М. : Юрид. лит., 1969. – 312 с.